

Nr 11.

Ankom till riksdagens kansli den 7 oktober 1939 kl. 7 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående skyldighet att meddela uppgifter om kostnader för krigsleveranser.

Genom en den 3 september 1939 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 4, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

L a g

angående skyldighet att meddela uppgifter om kostnader för krigsleveranser.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Har, då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver, i enlighet med förordnande av Konungen skyldighet inträtt för någon att på grund av krigsleveranskontrakt, varom förmäles i särskilda av Konungen utfärdade bestämmelser, mot ersättning för kronans räkning tillverka, bereda, iståndsätta eller eljest till kronan leverera förnödenhet, som är behövlig för krigsmakten, åligger det honom att, i den mån det erfordras för ersättningsfrågans bedömande, på anfordran av vederbörande myndighet dels meddela myndigheten upplysningar angående kostnaderna för tillverkningen, beredningen, iståndsättandet eller anskaffandet av förnödenheten dels för kontroll å lämnade upplysningar förete handelsböcker och affärshandlingar för myndigheten.

Vad nu sagts skall, sedan efter ty i första stycket sägs skyldighet inträtt för den som ingått krigsleveranskontrakt att fullgöra sina förbindelser enligt kontraktet, äga motsvarande tillämpning beträffande den, vilken tillhandahållit vara som använts eller är avsedd att användas för tillverkning, beredning, iståndsättande eller leverans av den förnödenhet, varom fråga är.

Ej vare någon på grund av vad sålunda stadgats skyldig att röja yrkeshemlighet av teknisk innebörd.

2 §.

Försummar någon att fullgöra vad enligt 1 § åligger honom, äger länsstyrelsen förelägga honom vite samt i förekommande fall förordna om vitets uttagande.

Lämnar någon mot bättre vetande oriktig uppgift, straffes med dagsböter eller fängelse.

3 §.

Vad som inhämtats med stöd av denna lag må ej yppas i vidare mån än som erfordras för vinnande av det med lagen avsedda ändamålet. Bryter någon häremot, straffes med dagsböter eller fängelse.

4 §.

Brott, som i 3 § sägs, må av allmän åklagare åtalas allenast efter angivelse av målsäganden.

Böter och viten, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan.

5 §.

Närmare bestämmelser angående tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Beträffande de skäl, som ligga till grund för förslaget, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

I skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 februari 1939 har *rikskommissionen för ekonomisk försvarsberedskap* framhållit, att en skälig prissättning å varor, som under krigstid skola levereras till staten av industri- eller handelsföretag, erbjöde stora svårigheter. Detta vore en erfarenhet, som under världskriget gjordes i alla de krigförande länderna. Svårigheterna hade berott å ena sidan på den utomordentligt starka stegringen i de statliga behoven, vilken försvagade de beställande myndigheternas ställning i förhållande till leverantörerna vid skeende prisuppgörelser, å andra sidan på de starkt växlande förhållandena i avseende på råvarutillgången samt den fortskridande försämringen i penningvärdet, varmed följde en allmän osäkerhet vid kalkyleringen av kostnaderna. Härtill hade i talrika fall kommit de svårigheter för en rättvis prisbedömning, som härledde sig från att tillverkningen vid industriföretagen måste omläggas till framställning av för dem nya produkter samt tvånget att anställa ny och otränad personal.

Rikskommissionen har vidare uttalat, att vid strävandena att utfinna objektiva normer för prisbestämningen vid statsleveranserna blev det i de krigförande länderna småningom klart, att man måste söka nå fram till ett konstaterande av de verkliga produktionskostnaderna för de särskilda tillverkningarna för att på denna grund kunna uppbygga ett system av priser, som gäve tillverkarna skälig ersättning utan att tillföra dem obehöriga krigs-

vinster. Olika metoder hade därvid kommit till användning på skilda håll och för skilda slag av produkter. Man fann sålunda i vissa fall lämpligt att med utgångspunkt från ett konstaterande av de tidigare och de under rådande förhållanden beräkneliga kostnaderna för särskilda produkter söka få priserna därå för en bestämd tid eller för bestämda leveranser i förväg fastställda. I andra fall sökte man finna bestämningsgrunden för leveranspriserna genom ett fortgående övervakande av produktionen och ett konstaterande av de härvid uppstående löpande kostnaderna. Ett tredje system var att i efterhand söka utrona de verkliga kostnaderna för att med ledning därav överföra provisoriskt bestämda priser till definitiva priser. Vilken metod som än valdes hade emellertid befunnits oeftergivligt, att vederbörande statsmyndigheter från tillverkarna själva infordrade uppgifter angående produktionskostnaderna samt angående förhållanden, som voro av betydelse för deras bedömande, ävensom att möjlighet bereddes att effektivt kontrollera uppgifternas riktighet. Lagbestämmelser av sådan innebörd utfärdades under världskriget bl. a. i England och Tyskland.

Enligt rikskommissionens mening borde även i vårt land ett förfarande av antydd art komma i tillämpning vid prissättningen å leveranser för statens räkning under krigstid, och förberedelser för utarbetande av ett för svenska förhållanden lämpat system hade även vidtagits av kommissionen. Förutsättning för genomförande av sådana anordningar för prissättningen, som här avsåges, vore emellertid, att skyldighet fastsloges för leverantör att på anfordran av myndighet uppgiva kostnaderna för tillverkning eller anskaffning av förnödenheter, som skulle levereras, samt befogenhet stadgades för myndigheten att genom granskning av vederbörande företags handelsböcker och affärshandlingar kontrollera uppgifternas riktighet. Ur effektivitetssynpunkt borde denna skyldighet även utsträckas till den, vilken tillhandahållit vara, som använts eller vore avsedd att användas för tillverkning, beredning eller leverans av den förnödenhet, varom fråga är. Bestämmelser här-om syntes böra meddelas i en författning av lags karaktär.

I enlighet med vad sålunda anförts hade inom rikskommissionen utarbetats förslag till lag om skyldighet i vissa fall att meddela kostnadsuppgifter samt förete handelsböcker m. m.

Med avseende å frågan om den närmare innebörden av de bestämmelser, som borde meddelas i ämnet, har rikskommissionen erinrat om kungörelsen den 2 december 1938 (nr 663) med vissa bestämmelser om krigsleveranser m. m. Enligt denna kungörelse åligger det statliga förvaltningsmyndigheter, som äro ansvariga för planläggningen av försörjningen med krigsförnödenheter, ävensom rikskommissionen att i lämplig omfattning med vederbörande företag sluta avtal om tillverkning, beredning, iståndsättande och leverans av dylika förnödenheter. Sådant avtal benämnes krigsleveranskontrakt. Med krigsförnödenhet förstås i kungörelsen förnödenhet som är användbar för krigsbruk eller kan användas för tillverkning, beredning eller iståndsättande av sådan förnödenhet. Framställandet eller leverans av krigsförnödenheter enligt krigsleveranskontrakt skall enligt kungörelsen påbörjas

efter särskild igångsättningsorder som må utfärdas allenast såframt och i den mån Kungl. Maj:t därom förordnar. Det må även nämnas, att krigsleveranskontrakten enligt bruklig lydelse äro avsedda att tillämpas allenast då rikets försvar eller dess säkerhet eljest det kräver.

Enligt vad rikskommissionen uttalat borde nu ifrågavarande förslag anknyta till krigsleveranskontrakt.

Över rikskommissionens förslag har inhämtats utlåtande från kommerskollegium, som tillika överlämnat yttranden av Sveriges industriförbund, Stockholms handelskammare, handelskammaren i Göteborg och Skånes handelskammare.

Kommerskollegium har tillstyrkt att förslaget lades till grund för lagstiftning. Jämväl handelskammaren i Göteborg och Skånes handelskammare hava lämnat förslaget utan erinran. Sistnämnda handelskammare har vid avgivande av sitt yttrande funnit anledning till följande uttalande beträffande prissättningen å krigsförnödenheter:

Handelskammaren förutsätter, att vid eventuellt ifrågakommande uppgörelser rörande krigsleveranser ersättning kommer att utgå enligt sådana grunder, att nödig hänsyn tages jämväl till faktorer, vilka icke kunna komma till direkt uttryck i företagens självkostnadsberäkningar. I fråga om materialkostnaderna bör sålunda beaktas, att dessa icke under alla omständigheter kunna beräknas på basis av inköpspriset utan att leverantörföretagen i vissa fall böra vara berättigade att tillgodogöra sig dagspriset vid kontraktets ingående för att därigenom kunna komma i åtnjutande av uppkommande vinst till följd av inträffade prisstegringar å ineliggande lager. Uppmärksammas bör nämligen, att företagen vid senare prisfall komma att få vidkännas motsvarande förlust. Som exempel på för krigsindustrien viktiga varor, vilka äro underkastade starka prisfluktuationer och i fråga om vilka nu anförda synpunkter äro av särskild betydelse, må nämnas kol och tackjärn.

Vid prisuppgörelser bör vidare iakttagas, att leverantörföretagen medgivas komma i åtnjutande av ränta å det i anläggningarna investerade kapitalet, oavsett huruvida och i vilken utsträckning avskrivningar gjorts därå eller icke. I det fall, att inom företag endast vissa avdelningar tagits i anspråk för tillverkning för krigsmaktens behov och till följd därav hinder uppstått för uppehållande av driften inom fabriken i övrigt, bör vid prisbestämningen även ersättning lämnas med ett mot avskrivningsbehovet även för de delar av fabriksanläggningarna, vilka icke tagits i anspråk för ändamålet, svarande belopp.

Sveriges industriförbund har ställt sig avvisande till förslaget. Förbundet har därvid uttalat bland annat, att så länge de grundläggande principerna för prissättningen icke blivit fastlagda ett osäkerhetstillstånd föreläge, där företagen icke a priori kunde bedöma, vad som av myndigheterna komme att betraktas såsom ett skäligt pris. Enligt förbundets uppfattning borde de föreslagna bestämmelserna ingå såsom delar av en lagstiftning, vari fastlagts de allmänna principerna för prissättningen å varor, som tillverkas jämlikt krigsleveranskontrakt.

Stockholms handelskammare har intagit i huvudsak samma ståndpunkt samt anført bland annat, att innan priskontrollfrågan gjordes till föremål

för lagstiftning, borde grunderna för bestämmande av skälig ersättning för leveranser av krigsförnödenheter vara fastställda.

Föredragande *departementschefen*, statsrådet Westman, har vid remissen till lagrådet den 21 april 1939 anfört bland annat följande:

»Det är uppenbarligen av vikt, att möjlighet finnes att erhålla erforderligt material för en tillfredsställande prissättning å förnödenheter som på grund av krigsleveranskontrakt levereras till kronan. I vissa yttranden ha emellertid framställts erinringar mot genomförande av rikskommissionens förslag innan ståndpunkt tagits till frågan om grunderna för prissättningen å dylika förnödenheter.

Med anledning av vad sålunda anförts vill jag erinra, att i det förslag till allmän förfogandelag som den 31 mars 1939 remitterats till lagrådet frågan om bestämmandet av pris å förnödenheter, som jämlikt nämnda lag tagas i anspråk för kronan, blivit föremål för reglering. I detta hänseende har föreslagits, att ersättning skall utgå med belopp som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan- de förhållanden, varjämte särskilda bestämmelser meddelats om förfarandet vid prisbestämningen. Ifrågavarande bestämmelser komma väl icke att bliva omedelbart tillämpliga i fråga om krigsleveranskontrakt, vilka upprättats med utgångspunkt från att något tvångsförfarande icke skall behöva tillgripas och med föreskrift att, om vederbörande ej kunna träffa överenskommelse, priset skall bestämmas av skiljenämnd, tillsatt på sätt i kontrakten närmare angivits. Det lärer emellertid vara tydligt, att de statliga myndigheternas ståndpunktstagande vid förhandlingar om priset å förnödenheter, som kunna komma att levereras enligt krigsleveranskontrakt, liksom skiljenämndernas prövning, i fall då överenskommelse ej träffas, måste komma att ske under hänsynstagande till de i förfogandelagstiftningen åberopade faktorer, med de avvikelser som kunna föranledas av omständigheterna. Förfogandelagstiftningen torde fördenskull kunna anses innebära huvudsakliga riktlinjer jämväl för prissättningen å förnödenheter som avses med krigsleveranskontrakt.»

Första lagutskottet har i sitt vid 1939 års lagtima riksdag avgivna utlåtande nr 36 i anledning av proposition med förslag till allmän förfogandelag m. m. anfört bland annat följande:

Det är uppenbarligen av synnerlig betydelse att ersättningsreglerna formuleras på ett sådant sätt, att å ena sidan försök att utnyttja rådande knapphet på förnödenheter för egen otillbörlig vinning förhindras samt att å andra sidan prissättningen icke sker så att den medför produktionsminskning eller varornas försvinnande från marknaden. I förslagets 14 § har ersättningsregeln formulerats så, att ersättning skall utgå med belopp som prövas skäligt med hänsyn till nödvändiga kostnader vid produktion eller återförsäljning, normal handelsvinst eller andra på prissättningen regelmässigt inverkan- de förhållanden. Någon fullt tillfredsställande eller uttömnande regel på detta område torde näppeligen kunna uppställas. Därtill äro förhållandena alltför

skiftande. Utskottet anser den föreslagna ersättningsbestämmelsen i 14 § kunna godtagas.

Med avseende å tillämpningen av denna bestämmelse vill utskottet understryka, att undantag från huvudregeln om enhetlig prissättning oberoende av en individuell kostnadsprövning böra ifrågakomma endast i de fall, då den, från vilken förnödenheterna inlösas, i rådande läge kan anses intaga en faktisk monopolställning.

På samma sätt gäller enligt utskottets mening, att kostnadsprövningen, när fråga är om flera producenter eller importörer, bör utgå från de allmänt rådande produktions- eller anskaffningskostnaderna och blott i nyss angivna undantagsfall avse de för det inlösta varulagret nödvändiga produktionskostnaderna.

Vid taxesättning av exempelvis jordbruksprodukter måste särskild hänsyn tagas även till utgifter avseende framtida produktion.

Utskottet vill även framhålla vikten av att uttrycket normal handelsvinst i nämnda paragraf tolkas efter omständigheterna, så att, när införseln och produktionen är av särskild vikt eller förbunden med större risk, ett högre belopp än eljest vid ersättningsberäkningen inräknas som vinst.

Vad utskottet sålunda anfört lämnades av riksdagen utan erinran.

Utskottet.

En skälig prissättning å varor, som enligt krigsleveranskontrakt levereras till kronan, kan otvivelaktigt komma att erbjuda stora svårigheter. I likhet med departementschefen finner utskottet det vara av vikt, att möjlighet beredes för vederbörande myndigheter att erhålla erforderligt material för prisfrågans bedömande. Det föreliggande lagförslaget avser att tillgodose detta syfte. Utskottet har vid sin granskning av förslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma.

Vad angår de grunder, efter vilka prissättningen skall ske, biträder utskottet det av departementschefen gjorda uttalandet att bestämmelserna i allmänna förfogandelagen få anses innebära huvudsakliga riktlinjer jämväl för prissättningen å förnödenheter som avses med krigsleveranskontrakt. Utskottet vill här erinra om det i förestående redogörelse (se sid. 5) intagna, av första lagutskottet vid tillkomsten av den allmänna förfogandelagen gjorda uttalandet. Detta uttalande bör sålunda i tillämpliga delar vinna beaktande jämväl vid fastställande av priset å förnödenheter, som levereras på grund av krigsleveranskontrakt.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande proposition, nr 4, måtte bifallas av riksdagen.

Stockholm den 6 oktober 1939.

På andra särskilda utskottets vägnar:

S. LINNÉR.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Linnér*, *Linder**, *Norman*, *Gärde**, *Wistrand**, *Karl Johan Olsson*, *Löfvander*, *Strand*, *Dahlström*, *Sten*, *Sylwan* och *Verner Andersson**;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist*, *Olsson* i Mellerud, *Ryberg*, *Molander**, *Hermansson* i Norrköping*, *Hagberg* i Malmö, *Hammarlund**, *Lindh*, *Ericsson* i Kinna, *Åqvist**, *Olofsson* i Höganäs* och *Henriksson**.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Olsson* i Mellerud beträffande viss del av utskottets motivering.